

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIDA QO'SHIMCHA MASHQLARDAN FOYDALANISH USHLARI

Po'latova Gulnoza Shodiqulovna

Navoiy viloyati Nurota tumani

34- umumiy o'rta ta'lim maktabi

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda ona tili darslarida qo'shimcha mashqlardan foydalanish darsning samaradorligini oshirishi, bolalarni darsga bo'lgan qiziqishlarini ortishida katta ahamiyat kasb etishi haqida fikr yuritilgan.*

Kalitso'zlar: *boshlang'ich ta'lim, grammatika, metodika, interfaol usullar*

Boshlang'ich sinflarda yangi mavzuni mustahkamlashda o'quvchilarga mavzuga oid mashqlar bajarish muhim ahamiyatga ega. Chunki, qoida va mavzuga oid grammatik tushuncha o'quvchilarga o'rgatilgandan so'ng mavzuga oid mashqlar bajarilmasa, o'rgatilgan qoida va grammatik tushunchalarni o'quvchilar mukammal ravishda o'rganib, o'zlashtirib olishlari qiyin bo'ladi.

Boshlang'ich sinflarda mavzuga oid qo'shimcha mashqlarni bajarishning afzalliklarini tekshirish, tahlil qilish uchun tajriba sinfda mavzuni o'tib bo'lgandan so'ng, uni mustahkamlash maqsadida mavzuga oid ikkita qo'shimcha mashqlarni bajarib ko'rdik. Mavzu o'quvchilar tomonidan mustahkam o'zlashtirildi. Nazoratga olgan sinfimizga mavzuga oid grammatik tushunchalarni ayrim misollar orqali tushuntirdik, darslikda berilgan mashqni bajartirib ko'rdik, biroq mavzuga oid qo'shimcha mashqlar bajartirmadik. Natijada mavzuga oid qoidani o'quvchilarga tushuntirishimiz biroz qiyin bo'ldi. Grammatik tushunchalarni berish jarayoni bir muncha vaqtni sarflashni talab qildi.

O'quvchilarning mavzuni o'zlashtirganliklarini aniqlash uchun savollar berganimizda, savollarga berilgan javoblar biz kutgan natijani bermadi. Mavzuni 40% o'quvchilar o'zlashtirganini guvohi bo'ldik. Demak, yangi mavzuni o'zlashtirishda va o'quvchilar tomonidan mustahkamlashda, albatta, mavzuga oid qo'shimcha mashqlar bajarilishi kerak.

O'quvchilarda yangi mavzuni mustahkamlashda mavzuga oid qo'shimcha mashqlar bajartirganimizda quyidagi natijalarga erishdik; yangi mavzu o'quvchilar tomonidan to'la o'zlashtirildi; nazariyani amaliyotda sinab ko'rishdi;

1. Nazariya amaliy mashq bilan bog'lanmoqda;
2. Amaliy mashqlar bajarish orqali o'quvchilarda shakllangan, grammatik tushunchalar mustahkamlanmoqda;
3. O'quvchilarning mustaqil ravishda mashq bajarish ko'nikmalari shakllandi;

4. Uyg'a berilgan mashqlarni qanday bajarish haqida o'quvchilarda ko'nikma paydo bo'ldi.

Boshlang'ich sinflarda yangi mavzuni o'zlashtirish va mustahkamlashda mavzuga oid qo'shimcha mashqlar bajarish ta'lim-tarbiya jarayonida muhim o'rin egallaydi. O'quvchilar, dastlab, o'qituvchi nazorati ostida mashqlar bajarishlari lozim. Chunki mavzuga oid mashq ilk marta bajarilayotganda o'quvchilar mashqni notog'ri bajarib qo'yishlari mumkin. Birinchi va ikkinchi mashqlar o'qituvchi nazorati ostida, ba'zan uning ko'magi bilan bajarilsa, mashq to'g'ri bajariladi, mashqdagi so'zlarga savol berib qoidalar chiqariladi, amaliy mashq nazariya bilan bog'lanadi.

Mashqlar bajarishda interfaol usullardan foydalanish o'quvchilarni darsga bo'lgan munosabatlarini oshiradi, qo'shimcha mashqlar bajarishga qiziqishlarini oshiradi. Asosiysi, o'quvchilarda grammatik tushunchalarni shakllanib borishi rivojlanadi. O'quvchilar darsda qo'shimcha mashqlar bajarishi jarayonida erkin harakat qiladilar, erkin fikrlaydilar, bajarilayotgan mashqqa o'zlarining erkin ravishda munosabatlarini ifodalay oladilar.

Boshlang'ich sinf ona tili darslarida quyidagi interfaol usullarni qo'shimcha mashqlar bajarishda samarasi kattadir:

- **Aqliy hujum metodi;**
- **Muammoli ta'lim metodi;**
- **Kichik guruhlarda ishlash metodi**

Ushbu noan'anaviy interfaol usullar yordamida o'quvchilarga qo'shimcha mashqlar bajartirganaimizda o'qish-o'rgatish jarayonini yaxshi o'zlashtirishga olib keldi. O'z vaqtida aloqani tikladi. Motivatsiya yuqori darajada bo'lishini taminladi, o'tilgan materialni puxta xotirada saqlab qolishga imkon berdi. Mustaqil fikrlay oladigan o'quvchining shakllanishiga yordam berdi.

Aqliy hujum interfaol metodidan foydalanganimizda o'quvchilarga mashq shartidan kelib-chiqib o'quvchilar aqliga hujum qilinadi, o'quvchilarda fikr va g'oyalar tug'iladi. Bu fikr va g'oyalarni umumlashtirib, yagona, to'g'ri xulosa chiqariladi.

Muommlli ta'lim interfaol usulidan foydalanib, o'quvchilarga o'tilgan mavzu bo'yicha muammoli vaziyatni vujudga keltirib, ularning ushbu muammoli vaziyatni bartaraf etishlarini so'radik. Masalan, quyidagi muammoli vaziyat yuzaga keldi;

Gaplarda tushub qolgan kim? va nima? so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarni topib, nuqtalar o'rniga qo'ying, gaplarni ko'chiring.

1. O'quvchilarni sevib o'qishadi.
2.g'o'zaga suv quymoqda .
3. Oshpaz qozonga gurunchni solib, ..ni damladi.
4.mashinani tez haydab ketdi.
5. Bog'dan gullar uzib ,yasadim.

O'quvchilardan ushbu muammoni hal qilib berishni so'raganimizda, ular nuqtalar o'rniga gap mazmuniga mos so'zni qo'yib, biz o'rtaga tashlagan muammoni bartaraf eta oldilar.

Ushbu interfaol metod o'quvchilarni fikrlashga, muammoni qanday yechim, bartaraf etish choralarini o'ylashga, fikr va xulosalar chiqarishga, o'z fikr va mulohazalarini erkin bayon eta olishga katta yordam berdi.

Kichik guruhlarda islash interfaol metodidan dars jarayonida kengroq foydalanish kerak, chunki ushbu metod o'quvchilarni dars davomida quvnoqroq bo'lishiga, kayfiyatlarini yuqori bo'lishini ta'minlaydi. Mavzuni mustahkamlashda mavzuga oid qo'shimcha mashqlar bajarishdan oldin, sinf o'quvchilarini uch kichik guruhlariga bo'lib olinadi. O'quvchilarning taklif, istak va talablarini hisobga olgan holda kichik guruhlar nomlanadi. O'quvchilarga ushbu kichik guruhlar o'rtasida "Kim epchil, chaqqon va bilimdon" deb nomlangan musobaqa o'ynashimizni aytib, musobaqa shartiularga tanishtiriladi. So'ng har bir kichik guruhdan bittadan o'quvchini doskaga chiqarib, berilgan mavzuga oid qo'shimcha mashqni shartiga ko'ra bajarish buyuriladi. Mashq bajarib bo'lingandan so'ng g'olib va mag'lub jamoalarga tegishli ballarni qo'yib, ushbu ballar izohlanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari kichik guruhlarda islash interfaol usuli yordamida mavzuga oid qo'shimcha mashqlar bajarganlarida erkin harakat qildilar, jamoalar g'alabasi uchun kurashdilar, mashqni tez va sifatli bajarishga harakat qildilar.

Boshlang'ich sinflarda mavzuga oid qo'shimcha mashqlar bajarish, ayniqsa, mashqlarni interfaol dars metodlari yordamida bajarish o'quvchilarni mavzuni puxta egallashlarida, o'zbek tilining o'ziga xos grammatikasini o'rganishda juda ham katta ahamiyatga ega, degan tilshunos pedagog olimlarimiz fikrlariga qo'shilamiz.

Yuqoridagi fikrlardan ko'rinib turibdiki, yangi mavzuni o'zlashtirishda, mustahkamlashda mavzuga oid qo'shimcha mashqlar bajarishning ahamiyati nihoyatda kattadir. O'zbek tili grammatikasini o'rgatishda boshlang'ich sinflarda mavzuga oid qo'shimcha mashqlarni o'qituvchi nazorati ostida bajarish o'quvchilar bilimni oshirishda katta yordam beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga mavzuga bog'lab mashqlar tuzushga o'rgatish juda ham nozik masala bo'lib, o'quvchidan, avvalo, o'zbek tilining grammatikasini mukammal egallashni, mavzuga oid mashqlar bajara olishni talab qiladi. Mavzuga oid mashq bajara olmaydigan o'quvchi mavzuga bog'lab mashq tuza olmaydi. Shuning uchun ham biz mavzuga bog'lab mashq tuzishga o'rgatishda o'quvchilarga quyidagi tartibda ta'lim –tarbiya jarayonini tashkil qilishni tavsiya etamiz:

- o'quvchilarda grammatik tushunchalarni shakllantirish;
- mavzuni puxta egallash;
- mavzuga oid savollarga javob bera olish;
- mavzuga oid berilgan testni yecha olish;
- mavzuga oid kartochkalar bilan ishlay olish;

- mavzuga oid mashqlarni mustaqil ravishda yecha olish;

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida yuqorida sanab o'tilgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirilgandan so'ng mavzuga oid mashq tuzishga o'rgatish jarayonini boshlash imkoniyati tug'iladi.

Mavzuga bog'lab mashq tuza olish o'quvchilarga o'rgatish uchun berilayotgan mavzuni yanada puxta egallash imkoniyatini beradi. mavzuga oid grammatik tushunchalar yanada mustahkamlanadi. O'zbek tilining fonetika bo'limiga oid mashqlar tuzishga o'rgatish o'quvchilarning bilimini mustahkamlash bilan birgalikda so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish malakalarini rivojlantiradi. So'zlarni shakl va mano munosabatiga ko'ra turlari; omonim, sinonim va antonimlar yoki yangi lug'at sifatida o'rgatilayotgan so'zlarning lug'aviy ma'nolariga oid mashqlar tuzishga o'rgatish, o'quvchilar lug'at boyligini oshirish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga so'zlarni to'g'ri yozishga o'rgatish orqali ularning imloviy savodxonligi oshiriladi, chiroyli yozuv malakalari mustahkamlanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yoshi, saviyasi va bilimni qabul qila olish qobiliyatlarini hisobga olgan holda dars mashg'ulotlarini tashkil qilish, o'qitish prinsiplari va metodlariga qat'iy amal qilish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduqudusov O.A. v.b. —Zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalari Toshkent, 2011-yil.
2. Abdullaeva K. va b. Ona tili . O'qituvchi. Toshkent. .1999.-yil.146 b.
3. Lyamin V.T. Integratsiya darslari va ularga sharhlar. «Boshlang'ich maktab» j Toshkent. 2000- yil.
4. www.google.uz
5. www.pedagog.uz